

УДК 631.1

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ АПК

*І.В.Кушнір, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Визначаються три основні взаємопов'язані проблеми: енергетична незалежність галузі, збільшення обсягів виробництва та його інтенсифікація. В статті розглядаються можливі джерела фінансування заходів інтенсифікації.

Определяются три основные взаимосвязанные проблемы: энергетическая независимость отрасли, увеличение объемов производства и его интенсификация. В статье рассматриваются возможные источники финансирования мероприятий по интенсификации.

Інтенсивні фактори розвитку рослинництва України протягом останніх років зведено до мінімуму. Набуває загрозливих тенденцій виснаження земель, фізичне і моральне застарівання машинно-тракторного парку, знецінення праці селян. Основні напрями стратегічного розвитку АПК, системного оновлення матеріально-ресурсного потенціалу агропромислового комплексу на сучасному етапі розглядалися у працях І.Д.Бурковського, В.В.Іванишина, О.В.Крисального, В.Я.Меселя-Веселяка, П.Т.Саблука, І.І.Червена, В.С.Шебаніна.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин АПК виділяються три основні взаємопов'язані проблеми: енергетична незалежність галузі, збільшення обсягів виробництва та його інтенсифікація.

На сьогодні, за умов постійного зростання світових цін на нафту та зважаючи на нестабільність енергетичного ринку, є життєво необхідним запровадження виробництва біодизелю. За нашими підрахунками, необхідно відвести 2,2 млн. га під посіви ріпаку для покриття потреб сільського господарства у дизельному пальному. Міністерство аграрної політики України планує до 2015 року збільшити посіви ріпаку до 4 млн. га для забезпечення потреб сільського господарства і часткового забезпечення промисловості дизельним паливом.

Вартість біодизелю на рівні 1,7 грн./кг у порівнянні з ринко-

вою ціною дизпалива робить його не тільки екологічно, а й економічно вигідним (термін окупності заводів становить 2,8 років). На нашу думку, бюджетні кошти на компенсацію здешевлення пального для сільськогосподарських товаровиробників мають забезпечувати не стільки поточні потреби, використовуючись на “проїдання”, скільки концентруватися у стратегічно вигідних капітальних вкладеннях у вигляді заводів з виробництва біодизелю.

Другою складовою енергетичної незалежності галузі є поширення використання робочих коней у сільському господарстві. Доведено, що на транспортних роботах з плечем перевезень до 3 км найефективнішим є гужовий транспорт, від 3 до 5 км — тракторний, понад 5 км — автомобільний. При відновленні обсягів виробництва 1990 року потреба в конях зростає до 910 тис. голів, що дозволить зекономити по галузі додатково 300 тис. т пального на рік.

За нашими підрахунками, відновлення обсягів виробництва рослинництва та тваринництва до рівня 1990 року, збільшення виробництва м'яса у 5 разів є можливим за умови існування платоспроможного попиту. При цьому необхідно враховувати нестабільність зовнішніх ринків та політику протекціонізму держав. Яскравим прикладом стало закриття Російською Федерацією ринків для української м'ясо-молочної продукції. Все це в перспективі обумовлює необхідність розробки внутрішнього ринку, підвищення купівельної спроможності населення, адже саме купівельно спроможне населення є найголовнішим інвестором сільського господарства. При цьому нами обґрунтовано рівень мінімальної заробітної плати по народному господарству на рівні 650 євро/міс., а пенсії — 200 євро/міс.

На жаль, господарювання на селі в цілому, та в переважній більшості господарств зокрема носить характер інертності та інерційності, високий потенціал АПК початку 1990- років на сьогодні зійшов нанівець. Сьогодні вже неможливо ефективно працювати на виснаженій землі морально та фізично зношеною технікою, сплачуючи мізерну зарплату працівникам.

За останні 15 років внесення мінеральних добрив скоротилося в 11 разів, органічних — в 15 разів, до того ж нераціональні сівозміни, виснаження ґрунтів культурними рослинами та бур'янами призвели до погіршення родючості української землі. Мають місце факти безгосподарності на орендованій землі, коли, наприклад, протягом усього строку короткострокової оренди вирощується соняшник, жодних добрив орендарем не вноситься, після чого виснажена земля повертається орендодавцеві; на жаль, облік якості ґрунтів при здійсненні орендних операцій не набув поширення. Відновлення родючості землі — це складний довготривалий процес, який є невід'ємною складовою інтенсифікації, вимагає раціональної організації виробництва та залучення матеріальних ресурсів. Дотримання балансу поживних речовин ґрунту — стрижнева складова відновлення його родючості, що забезпечується внесенням мінеральних добрив у науково обґрунтованих нормах при мінімальних додаткових технологічних витратах, оскільки більша частина мінеральних добрив вноситься під час сівби посівними, а не спеціалізованими агрегатами. В останні роки мінеральними добривами удобрюються орні землі в середньому на рівні 13-22 кг діючої речовини на 1 га. Серед внесених добрив переважають азотні (понад 80%), внесення ж фосфорних та, особливо, калійних практично зведено нанівець. Для порівняння, в країнах Європейського Союзу в середньому на 1 га ріллі вноситься $N_{120}P_{38}K_{42}$. Для забезпечення цього перспективного рівня, який дещо перевищує показники України в 1990 році, необхідно додатково вносити 3,4 млн. т азотних, 1,2 млн. т фосфорних і 1,3 млн. т калійних добрив загальною вартістю 6,8 млрд. грн., або 210 грн. на 1 га ріллі.

Велике занепокоєння викликає стан техніки на селі. Так, з 1990 року кількість тракторів та комбайнів скоротилася удвічі, вантажного автотранспорту — в 1,7 раза. Крім того, рівень знешеності наявних тракторів становить 71%, комбайнів — від 73% до 98% [1]. Нестача справних комбайнів під час жнив обертається затягуванням термінів збирання врожаю, перевищенням оптима-

льних агротехнологічних строків, що спричиняє великі втрати від осипання зерна та збільшує імовірність ураження збіжжя стихійними лихами.

Для відновлення технічних потужностей 1990 року необхідно ввести в експлуатацію 432 тис. тракторів, 97 тис. комбайнів, 252 тис. вантажних автомобілів загальною вартістю 88,6 млрд. грн. або 2,7 тис. грн. на 1 га ріллі. При оновленні технічного парку за лізинговими схемами, наприклад, Національної акціонерної компанії “Украгролізинг” [2], щорічне навантаження на ріллу зменшиться в 5,5 раза до 500 грн. з урахуванням 1,8% за здійснене кредитування.

На особливу увагу заслуговує проблема з підвищення оплати праці на селі. Не може продуктивно робити працівник, коли оплата його праці не забезпечує найнеобхідніших фізіологічних та духовних потреб. Економія на оплаті праці дорого обходиться працедавцям: окрім низької продуктивності та якості роботи через відсутність належної мотивації у таких підприємствах посилюються тенденції розкрадання майна і прихованого саботажу. Для повноцінної інтенсифікації виробництва недостатньо оновити машинно-тракторний парк, підвищити родючість ґрунту, застосовувати сучасні агротехнології; перелічені заходи будуть марними та не виправдають сподівань без приділення великої уваги людському фактору. Оплата праці селян щонайменше має бути введена на рівень середнього народногосподарського показника з поступовим подальшим наближенням до європейських стандартів оплати праці. Так, в середньому по сільському господарству вона становить половину від народногосподарського рівня. Усунення цієї різниці в оплаті праці 1,4 млн. найманих працівників у сільському господарстві коштуватиме 0,3 млрд. грн. або 10 грн./га. Це лише на першому етапі, у подальшому мінімальна оплата праці має бути введена до обґрунтованої нами 650 євро/міс.

Навіть, не враховуючи витрати на засоби захисту рослин, високоякісний районований насінневий матеріал, додаткові витрати на по здійснення найнеобхідніших заходів з інтенсифікації оцінюються в розмірі 720 грн. на 1 га ріллі, з них 500 грн./га у

вигляді капітальних інвестицій протягом 5,5 років. Очевидно, що очікуваний приріст продукції до рівня 1990 року лише наполовину окупить впровадження перелічених заходів, що робить неможливим одномоментне стовідсоткове оновлення машинно-тракторного парку за рахунок внутрішньосистемних ресурсів без залучення зовнішніх джерел фінансування. Оновлення машинно-тракторного парку шляхом його концентрації у створених мережах машинно-технологічних станцій дало позитивний і негативний практичний досвід. Головною проблемою у роботі цих структур є низький відсоток оплати механізованих послуг замовниками з об'єктивних та суб'єктивних причин.

Серед перспективних шляхів оновлення машинно-тракторного парку можна запропонувати уряду дозволити сільськогосподарським підприємствам використовувати частину нарахованих податків і обов'язкових платежів на капітальні інвестиції замість перерахування їх до бюджету. Це дозволить скоротити ланцюг від оподаткування до надання бюджетної допомоги: підприємство — бюджет — розпорядник бюджетних коштів — підприємство. Також це наблизить показники фактичної бюджетної допомоги до задекларованих Основними напрями бюджетної політики на 2005 рік, відповідно до яких на агропромисловий комплекс має спрямовуватися щонайменше 10% бюджетних видатків, тоді як протягом останніх років цей показник становив 2-6%, а чинним щорічним бюджетом передбачено лише 5,1%.

Іншим перспективним шляхом системного оновлення матеріально-технічної бази є концентрація земельних та матеріальних ресурсів крупними промисловими, торгівельними підприємствами, які мають можливість авансувати у сезонне аграрне виробництво кошти та певним чином пов'язані із АПК. Насамперед, це стосується крупних експортерів сільськогосподарської продукції з огляду на те, що з кожним роком між ними зростає конкуренція на ринку закупівлі зерна чи насіння соняшнику, а господарювання на кількох тисячах гектарів землі забезпечить експортний потенціал трейдерів від кон'юнктурних коливань. По-друге, подібна концентрація вигідна переробній промисловості, як первинному споживачу

сільськогосподарської продукції. Наприклад, для харчової промисловості (пивоваріння, кондитерської промисловості тощо) потрібні певні сорти культур певного класу. Потребу можна забезпечити у результаті маркетингових зусиль на відповідному ринку, а якщо він нестійкий (сорти твердої пшениці не поширені), — то у результаті організації власного сільськогосподарського виробництва. Наприкінці 1990-х років набули поширення спеціалізовані МТС створені при цукрозаводах, які потерпали від нестачі сировини. Заводи для обслуговування виробників цукрового буряку і посилення впливу на них концентрували високопродуктивні сільськогосподарські машини у своїх руках, окрім надання послуг забезпечували постачальників сировини насінням, добривами, засобами захисту рослин; розподіл буряків після цього відбувався пропорційно докладеним зусиллям. Деякі заводи не обмежувалися цим, орендуючи землю та вирощуючи сировину самотужки.

Отже, інтенсифікація рослинництва України потребує системного підходу до вирішення ключових проблем аграрної реформи з урахуванням інтересів суб'єктів господарювання, кінцевих споживачів та держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416с.

2. Іванишин В.В. Фінансовий лізинг і його роль у матеріально-технічному забезпеченні АПК // Економіка АПК. — 2003. — № 2. — С. 42-44.